

8. Печенко І.П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “Загально-освітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад”: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Дошкільна педагогіка” / І.П. Печенко. – К., 2003. – 20 с.
9. Никитина С.В. Становление социальной компетентности старшеклассников современной общеобразовательной школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С.В. Никитина. – Омск, 2004. – 214 с.
10. Свирская Л.Н. Организационно-педагогические условия становления начал ключевых компетентностей ребёнка дошкольного возраста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Л.Н. Свирская. – Великий Новгород, 2004. – 26 с.
11. Шабатура Л.Н. Становление социальной компетентности личности в процессе гуманизации профессионального образования : дис. ... канд. философ. наук : 09.00.11 / Л.Н. Шабатура. – Омск, 1996. – 167 с.
12. Яворська Г.Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України : монографія / Г.Х. Яворська. – О. : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.

СВАТЬЄВ А.В.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині вітчизняна система освіти розвивається в різних напрямках. Її характеризують такі властивості: гуманізація, гуманітаризація, диференціація, диверсифікованість, стандартизація, багаторівневість, комп'ютеризація, інформатизація, індивідуалізація, безперервність.

Однією з актуальних проблем педагогічної науки на сучасному етапі є розробка шляхів удосконалення професійної майстерності педагогів, що зумовлено закономірностями суспільного розвитку й високою соціальною значущістю проблеми підвищення якості підготовки фахівця-професіонала, заснованої на гуманістичних ідеалах і принципах.

Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядали різні аспекти дослідження організації професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах психолого-педагогічні основи розвитку творчої індивідуальності майбутнього фахівця-педагога (Н.М. Борисенко), психологічні особливості педагогічної співтворчості викладача і студентів (С.М. Дмитрієва), педагогічні умови організації самовиховання студентської молоді (А.І. Калініченко), теоретико-методологічні й організаційні основи формування у студентів потреб у фізичній культурі (А.В. Лотоненко, Л.І. Лубишева), індивідуалізацію професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних ВНЗ на завершальному етапі навчання (в умовах багаторівневої системи освіти) (А.Є. Наумова), індивідуалізацію професійно-педагогічної підготовки вчителя (О.М. Пехота), саморегуляцію професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів (Н.І. Пов'якель), психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності (О.П. Федик), теоретичні основи професійної підготовки учителя (Н.Д. Хмель), психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді (М.В. Шевчук), педагогічне стимулювання морального самовиховання майбутніх учителів (О.М. Яцій).

Мета статті – розглянути деякі аспекти теоретичного підґрунтя підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності.

У сучасних умовах спостерігається підвищення соціальної ролі фізичної культури та спорту. Так, за твердженням П.А. Рожкова, це виявляється в підвищенні ролі держави в розвитку фізичної культури та спорту; у широкому використанні фізичної культури й спорту в профілактиці захворювань і зміцненні здо-

ров'я населення; продовженні активного творчого довголіття людей; профілактиці асоціальної поведінки молоді; залученні до занять фізичною культурою й спортом працездатного населення; використанні фізичної культури та спорту в соціальній і фізичній адаптації інвалідів та дітей-сиріт; різкому збільшенні доходів від спортивних видовищ і спортивної індустрії; зростанні обсягу спортивного телерадіомовлення, а також ролі телебачення в розвитку фізичної культури та спорту й формуванні здорового способу життя; різноманітні форм, методів та засобів, що пропонуються на ринку фізкультурно-оздоровчих і спортивних послуг.

У науковому колі здійснюється пошук шляхів удосконалення професійної фізкультурної освіти. Нині існує велика кількість наукових праць, автори яких (Г.М. Арзютов, М.Я. Віленський, О.Ц. Демінський, Є.П. Каргополов, А.П. Конох, В.Ф. Костюченко, В.В. Кузін, В.С. Макеева, Є.Н. Перфільєва, П.К. Петров, О.В. Петунін, Н.Є. Пфейфер, Л.П. Сущенко, Ж.К. Холодов, В.Т. Чичикін, А.Г. Черноштан, Б.М. Шиян, Ю.М. Шкретій та інші) у процесі дослідження підготовки фахівця галузі фізичного виховання й спорту до майбутньої професійної діяльності приділили належну увагу професійним, структурним, особистісним, комунікативним, організаторським і гностичним характеристикам цієї підготовки, а також спробували розробити найбільш оптимальні, ефективні й комплексні методики організації цього процесу.

На сьогодні в дослідженнях учених з підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах до професійної діяльності досить поширеним є поняття “професійна компетентність”.

У контексті підготовки майбутнього фахівця як соціокультурної проблеми розглядає поняття “професійна компетентність” Н.А. Арановська [2]. На її думку, воно могло б, з одного боку, асимілювати нові відкриття та розробки щодо людського пізнання й практики, а з іншого – дало б змогу визначати освітні вимоги в кожній педагогічній ситуації.

Формування компетентності передбачає створення специфічних умов, тобто зміст професійної підготовки треба моделювати як індивідуально-професійний досвід, причому до складу досвіду необхідно включати, крім когнітивного компонента (традиційно подано в змісті педагогічної освіти), ще й ціннісно-значеннєвий та комунікативно-діяльнісний компоненти. Це актуалізує проблему пошуку нових підходів, адекватних сучасним соціокультурним вимогам до підготовки майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах.

Поняття “компетентність” визначають як елемент і складову культури; як властивість особистості (особистісний простір ширший за професійний); як високі мотивації до професійної та соціальної діяльності, а також здатність і готовність здійснювати цю діяльність (Н. Сальников, С. Бурухін) [7]. Усі компетенції вчені класифікують за чотирма основними групами: пізнавальні (когнітивні), творчі (креативні), соціально-психологічні та професійні. Імпонує твердження авторів, що при компетентнісному підході змінюються цілі та технології освітнього процесу, при цьому кінцевий результат навчання повинен бути визначений фіксованим набором умінь, компетенцій, за наявності або відсутності яких необхідно оцінювати якість та ефективність навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури довів, що більшість учених погоджуються з думкою про те, що професійна компетентність є інтегративною

особистісно-діяльнісною характеристикою людини, заснованою на особистісному (володіння комплексом особистих якостей) та діяльнісному (освоєння різних моделей поведінки) досвіді й дає їй змогу ефективно діяти в галузі, що стосується її компетенції (певна галузь застосування).

При формуванні компетентного фахівця вищого начального закладу актуальним питанням є характеристика основних етапів професійної підготовки з наведенням цілей і сутності кожного етапу.

Стосовно етапів професійної підготовки майбутнього викладача вищого начального закладу, на думку вчених Г. Матушанського і Г. Завади [5], перший етап такої підготовки характеризується професійним відбором і професійним підбором педагогічних кадрів. Основною метою цього етапу є діагностика на професійну придатність. Другий етап, за визначенням авторів, полягає в навчанні на здобуття права здійснення професійної діяльності у вищій школі та додаткової кваліфікації викладача вищого навчального закладу в магістратурі або аспірантурі. На цьому етапі формування викладача основними параметрами підготовки є професійно-педагогічні знання, які становлять основу теоретичної і прикладної діяльності педагога. Наступний етап професійної підготовки викладача вищої школи – його професійна адаптація, яка передбачає процес звикання викладача до професійної діяльності. Він починається з пасивної та активної педагогічної практики на етапі професійного навчання й включає в себе різні види стажировок і педагогічну діяльність протягом першого року викладання у вищому начальному закладі. Наступний етап пов'язаний з виробленням професійної готовності до викладацької діяльності. Основна його мета полягає у формуванні “педагогічної компетентності викладача вищої школи”, під якою вчені розуміють “готовність викладача до інтеграції професійно-педагогічних компетенцій і професійно значущих особистісних якостей для продуктивного виконання професійно-педагогічної діяльності”.

Компетентність означає специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання визначеної дії у визначеній певній галузі та включає вузькоспеціальні знання, особливого виду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії (Д. Равен).

Знання й інтелектуальні здатності визначають кругозір особистості, ієрархію її оцінок, цінностей та результатів діяльності; мотиви характеризують спрямованість особистості, стимулюють і мобілізують її на прояв активності в галузі фізичного виховання та спорту; ціннісні орієнтації визначають сукупність ставлень особистості до фізичної культури в житті, професійної й творчо-активної діяльності; потреби виступають основною спонукальною й актуалізуючою силою поведінки особистості в галузі фізичного виховання та спорту; фізична досконалість передбачає такий рівень здоров'я, фізичного розвитку, психофізичних і фізичних можливостей особистості, які становлять фундамент її активної, перетворювальної, соціально значущої, фізкультурно-спортивної діяльності та життєдіяльності в цілому; соціально-духовні цінності визначають загальнокультурний і специфічний розвиток культури особистості; фізкультурно-спортивна діяльність відображає ціннісні орієнтації та потреби, характеризує активність особистості.

За твердженням Г. Матушанського та Г. Завади [5], компетенції, необхідні для майбутнього професіонала, можна поділити на дві основні групи: універсальні (загальні, ключові, “надпрофесійні”) та професійні (предметно-спеціалізовані).

Як наголошує О.Л. Осадчук, компетенції майбутнього педагога варто диференціювати за двома сукупностями: універсальні – компетенції, що забезпечують адекватний прояв соціального життя людини в сучасному суспільстві, що змінюється; спеціальні – компетенції, що стосуються професійної галузі [6]. Універсальні компетенції, на думку автора, можуть бути поділені на три групи: інструментальні, міжособистісні й системні. Інструментальні компетенції, за словами вченого, забезпечують формування в людини здатності й готовності до самостійної діяльності як у професійному плані, так і в особистому та громадському житті. Міжособистісні компетенції виступають способом реалізації індивідом різних соціальних позицій, значущих для кожної сучасної людини. Системні компетенції дають людині змогу бачити частини цілого в їх взаємозв'язку та єдності, а також планувати й здійснювати перетворення систем з метою їх поліпшення. До групи спеціальних компетенцій можуть бути включені загальнопрофесійні й профільно спеціалізовані компетенції. Загальнопрофесійні компетенції передбачають вільну орієнтацію людини в широкому колі питань, пов'язаних з психологічними, правовими, економічними та іншими аспектами педагогічної професії. Профільно спеціалізовані компетенції стосуються освоєної предметної професійної педагогічної галузі.

В. Шершньова й О. Перехожева вважають, що всі універсальні компетенції (наприклад, загальнонаукові) безпосередньо пов'язані з умінням використовувати знання в майбутній професійній діяльності. Професійні ж компетенції пов'язані з умінням через готовність майбутнього фахівця здійснювати передбачені види професійної діяльності – на певному етапі відбувається поєднання універсальних і професійних компетенцій [8]. Ми поділяємо думку вчених, що в основу всіх компетенцій студента мають бути покладені набуті знання, уміння та навички з усіх спектрів дисциплін, що вивчаються.

У формуванні комплексу професійно важливих якостей особистості беруть участь не тільки сукупності властивостей особистості, пов'язані з видом діяльності, а й особистісні якості, професійно важливі для будь-якого виду професійної діяльності (В.Д. Шадриков). Це, насамперед, відповідальність, самоконтроль, професійна самооцінка, що є важливим компонентом професійної самосвідомості, а також більш специфічні, такі як: емоційна стабільність, тривожність, ставлення до ризику. Особливості перебігу нервових процесів і деякі властивості темпераменту (зокрема, екстра-інтроверсія) також виявляються значущими в багатьох видах професійної діяльності, тому що слугують основою для низки професійно важливих якостей особистості: емоційної стабільності, тривожності, схильності до ризику, самооцінки.

Специфіка вищих навчальних закладів фізкультурного напрямку полягає в тому, що найважливішим компонентом змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту є інтенсивна рухова діяльність, тобто процес навчання здійснюється за допомогою й через різноманіття фізичних вправ. Тому студент у процесі професійної підготовки повинен оволодіти не тільки загальнопедагогічними знаннями та вміннями, а й спеціальними якостями, які залежать від його рухово-технічного потенціалу.

У процесі підготовки й навчання майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту складаються ті орієнтири, навички, знання, які надалі великою мірою

будуть визначати особистість у галузі фізичного виховання та спорту, її реальне місце й значущість у суспільстві. Таким чином, резерви поліпшення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту необхідно шукати в системі вищої школи.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури з обраної проблеми дослідження, а також на підставі власного досвіду ми вважаємо, що ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту неможлива без якісної практичної підготовки. Майбутній тренер-викладач повинен бездоганно технічно продемонструвати передбачені програмою фізичні вправи й виконати без ускладнень будь-які контрольні нормативи з навчальної програми школи або вищого навчального закладу. За допомогою професійної підготовки майбутній тренер-викладач здобуває повагу та авторитет в учнівському середовищі, у результаті чого ефективність педагогічного впливу такого викладача-майстра значно підвищується. Тому, на нашу думку, необхідно вдосконалювати процес розвитку рухових якостей майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту як професійно значущих, без яких досягнення вершин професійної культури й професійної майстерності стає неможливим навіть теоретично. Основними завданнями рухової підготовки мають бути узагальнення й поглиблення теоретичних знань у цій галузі, а також формування спеціальних умінь і навичок.

На підставі теоретичного аналізу та власного досвіду, професійна компетентність майбутнього тренера-викладача розглядається нами як інтегративна характеристика особистості, що визначається рівнем оволодіння фундаментальними знаннями в галузі фізичної культури й спорту та суміжних дисциплін, професіоналізму й здатності повною мірою, відповідно до соціально значущих аспектів реалізувати професійні знання, уміння та навички в майбутній професійній діяльності.

Отже, якість професійної підготовки майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у вищому навчальному закладі являє собою складну багатофакторну, багатогранну та багатофункціональну проблему. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою фахівців означеного напрямку, на нашу думку, можливо лише за умови комплексного дослідження та аналізу всіх складових організації цього процесу у взаємозв'язку.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності у вищих навчальних закладах окреслив деякі аспекти теоретичного підґрунтя описаної проблеми. Визначено, що сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах України потребує вдосконалення відповідно до вимог і тенденцій сучасного суспільства. З'ясовано, що в процесі підготовки тренера-викладача до майбутньої професійної діяльності повинні формуватися такі якості особистості, як: самостійність, відповідальність, здатність пристосовуватися до швидкозмінного навколишнього середовища, а також, згідно зі специфікою фізкультурної спрямованості, студент повинен оволодіти не тільки загальнопедагогічними знаннями та вміннями, а й спеціальними якостями, які залежать від його рухово-технічного потенціалу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в опрацюванні та вивченні інших аспектів процесу підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

Література

1. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III // Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів (станом на 01.02.2003 р.). – Х. : Гриф, 2003. – С. 37–95.
2. Арановская Н. Подготовка специалиста как социокультурная проблема / Н. Арановская // Высшее образование в России. – 2002. – № 4. – С. 115–119.
3. Демінський О.Ц. Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування / О.Ц. Демінський ; Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України, Донецький держ. ін-т здоров'я, фізичного виховання і спорту. – К. : Вища школа, 2001. – 238 с.
4. Карпюк Р.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика : монографія / Р.П. Карпюк. – Луцьк : ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2008. – 504 с.
5. Матушанский Г. Подготовка преподавателя высшей школы в условиях её модернизации / Г. Матушанский, Г. Завада // Высшее образование в России. – 2008. – № 3. – С. 27–32.
6. Осадчук О.Л. Регулятивная компетенция как результат профессиональной подготовки педагога / О.Л. Осадчук // Вестник ТГПУ. – 2009. – Вып. 1 (79) – С. 40–43.
7. Сальников Н. Реформирование высшей школы: концепция новой образовательной модели / Н. Сальников, С. Бурухин // Высшее образование в России. – 2008. – № 2. – С. 3–12.
8. Шершньова В. Педагогическая модель развития компетентности выпускника вуза / В. Шершньова, О. Пережожева // Высшее образование в России. – 2008. – № 1. – С. 152–153.
9. Черноштан А.Г. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А.Г. Черноштан. – Луганськ, 2002. – 20 с.
10. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Б.М. Шиян ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 50 с.

СКІРКО Р.Л.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності передбачає формування компетентності в галузі вивчення індивідуальності і соціальної природи людини, особливостей соціальних груп та індивідів у конкретних обставинах суспільного життя; засвоєння методів впливів, вияву їхніх можливостей у міжособистісному спілкуванні; надання безпосередньої допомоги конкретній людині чи групі людей у розв'язанні їхніх психологічних і соціально-психологічних проблем. З метою виявлення організаційно-педагогічних умов, що найбільше сприяють ефективності формування соціальної компетентності майбутніх психологів, був проведений формувальний експеримент.

У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття “умова”, які мають багато спільного. Так, у “Філософському енциклопедичному словнику” зазначено: “умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність” [6, с. 482].

Науковці спеціально визначають термін “педагогічна умова” як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [3, с. 97].

А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на: а) зовнішні: позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат то-